

รูปแบบการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมระหว่างรุ่นวัยของครัวเรือนชนบทแห่งหนึ่ง
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย

**The Pattern of Intergenerational Transfers of Cultural Capital in Rural Community Household,
Northeast of Thailand**

วานิชชา ณรงค์ชัย (Wanichcha Narongchai)* ดร.ดุษฎี อายุวัฒน์ (Dr.Dusadee Ayuwat)**
ดร.อรนัลดดา ชินศรี (Dr.Ornadda Shinsri)***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา รูปแบบของการถ่ายโอนทุนทางวัฒนธรรมระหว่างรุ่นวัยของครัวเรือนชนบทแห่งหนึ่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีหน่วยในการวิเคราะห์ทั้งในระดับชุมชนและครัวเรือน โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับสัมภาษณ์กลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 ราย และครัวเรือนที่มีสมาชิก 3 รุ่นวัย ที่ได้รับการแบ่งมรดกแล้วจากรุ่นพ่อแม่ทั้งสิ้น 10 ครัวเรือน จำนวน 20 ราย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการสะสมทุนวัฒนธรรมให้กับสมาชิกซึ่งถือเป็นทุนที่อยู่ในศักยภาพของตัวบุคคล ได้แก่ ทักษะอาชีพ และการศึกษา ทั้งนี้ด้วยการพัฒนาชุมชนในแต่ละยุคส่งผลให้รูปแบบการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมระหว่างรุ่นวัยของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไป โดยการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมประเภททักษะอาชีพ แม้จะมีรูปแบบการถ่ายโอนทุนที่ให้ความสำคัญกับทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดาเหมือนกัน แต่เงื่อนไขของการถ่ายโอนในอดีตจำกัดด้วยเพศที่เหมาะสมกับทักษะ ขณะที่ในปัจจุบันทักษะอาชีพบางประเภทถูกลดความสำคัญลง สำหรับการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมประเภทการศึกษามีเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน อดีตถ่ายโอนทุนผ่านทางสายโลหิตฝ่ายบิดา ในขณะที่ปัจจุบันได้ถ่ายโอนผ่านทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา

ABSTRACT

The research aimed to study the pattern intergenerational transfers of cultural capital in rural community households, Northeast of Thailand. The study was conducted with a qualitative approach using in-depth interviewing and observation of 13 key informants and 10 households with 20 members. Each of the participating households had three generations of inhabitants and had transferred inheritance over these generations. The units of analysis were the community level and the household level. The content analytical method was employed for data analysis. Results founded that the Northeast rural households have accumulated cultural capital including the occupational skills and education, which are considered to be the identity for the children and grandchildren's generation. The community structures, economic and social contexts of the community had been changed by the new economy. The impacts of these changes cause a new pattern of intergenerational transfers of cultural capital. The Northeastern rural households transferred occupational skills into bilateral patterns (focus on both patrilineal and matrilineal equal). However the conditions of the transfer were different, in the past limited by gender-appropriate skills, while currently some occupational skills non inherited. For the transfer of cultural capital of the education were clear because the Northeastern rural households transforming patrilineal patterns into bilateral patterns.

คำสำคัญ: รูปแบบการถ่ายโอนทุน ทุนวัฒนธรรม ครัวเรือน 3 รุ่นวัย

Key Words: Intergenerational Transfers, Cultural Capital, Three Generational Household

* นักศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** อาจารย์ สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทนำ

สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันทางสังคมปฐมภูมิที่มีความสำคัญเฉพาะ กล่าวคือ เป็นกลุ่มทางสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์ต่อกัน อันเกิดจากการแต่งงานระหว่างสามีและภรรยา (คู่สมรส) โดยการมีสายโลหิตเดียวกัน และอยู่อาศัยร่วมกันในบ้านหรือที่พำนักอย่างใดอย่างหนึ่ง (Onkvisit and Shaw, 1994) อย่างไรก็ตาม นักวิชาการหลายท่าน (ชาย, 2554; McFalls, 2003; Scott and Marshall, 2005;) เห็นว่า ครอบครัว แม้จะเป็นหน่วยทางสังคม แต่ก็มีภาพของการอยู่อาศัยร่วมกันของสมาชิกที่หลากหลาย ทำให้ครอบครัวแสดงออกในการอยู่อาศัยร่วมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ทำให้เกิดเป็น “ครัวเรือน” (Household) โดยเฉพาะครัวเรือนในชนบทที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวหลายครอบครัว มีความสัมพันธ์กันตามระบบเครือญาติ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกพี่ลูกน้อง ลูกเขย ลูกสะใภ้ เป็นต้น (White and Klein, 2008) อนึ่งด้วยเพราะครัวเรือนเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีช่วงเวลาการดำรงอยู่ยาวนานกว่ากลุ่มสังคมอื่น มีสมาชิกตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงวัยผู้สูงอายุ อุดมไปด้วยสมาชิก จึงส่งผลให้สมาชิกมีสถานภาพและบทบาทในครัวเรือนตั้งแต่เกิดกระทั่งเสียชีวิต (White and Klein, 2008; McFalls, 2003) ดังนั้นครัวเรือนจึงเป็นหน่วยที่น่าสนใจในการศึกษานี้

ครัวเรือนในฐานะสถาบันครอบครัวจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญหน้าที่ในการผลิตสมาชิก (Reproductive) ตอบสนองความต้องการด้านอารมณ์ (Emotional Security) เป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ส่วนบทบาทหน้าที่ของครัวเรือนในฐานะหน่วยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ หน้าที่ในการตอบสนองความต้องการของสมาชิกทางชีวภาพ (Supervision) และสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพสังคม (Economic and Social Status) (Cheal, 2002) การทำหน้าที่สำคัญข้างต้น ทำให้ครัวเรือนต้องสะสมปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครัวเรือนดำรงอยู่ได้ (Wolf, 1966) ซึ่งปัจจัยดังกล่าวบางครั้งก็ถูกมองว่าเป็นทุนของครัวเรือน ครัวเรือนอาจเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต เป็นแรงงาน เป็นนักธุรกิจ หรือเป็นผู้ประกอบการกิจการใดกิจการหนึ่งก็ได้ หน้าที่ของหน่วยครัวเรือนก็คือ การ

ตัดสินใจร่วมกันในการใช้ทุนหรือปัจจัยการผลิต เพื่อให้เกิดประโยชน์และสวัสดิการแก่กลุ่มของตนมากที่สุด โดยนำเอาทุนดังกล่าวไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของ จากหน่วยเศรษฐกิจอื่น (กาญจนา และสมสุข, 2551) เช่น การนำทุนเศรษฐกิจที่ได้จากการขายปัจจัยการผลิตไปใช้บริโภคสินค้าและบริการต่างๆ การนำทุนไปขยายสร้างทุนวัฒนธรรม โดยการเพิ่มโอกาสและระดับการศึกษาให้กับสมาชิก การสนับสนุนให้สมาชิกเข้ารับราชการ เพื่อให้ครัวเรือนได้มีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างการปกครอง ตลอดจนการนำทุนสัญลักษณ์ ที่เกิดจากความรู้ ทักษะภูมิปัญญา ทำให้เกิดการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ นำไปสู่การขยายทุนทางสังคม ที่เป็นการสร้างเครือข่ายที่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ได้ เป็นต้น (Becker, 2008; Berk, 2008)

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของ Marx (1975) เห็นว่า ทุนเศรษฐกิจของครัวเรือนอาจหมดไป หากครัวเรือนหยุดกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (กาญจนา และสมสุข, 2551) เช่นเดียวกับ Pierre Bourdieu (1986) ที่ได้สนับสนุนข้อสรุปของ Marx ว่าทุนวัฒนธรรมและทุนสัญลักษณ์ก็ต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (Reproduction) เช่นกัน (Crossley, 2005) โดยผลจากงานวิจัยเรื่อง Reproduction in Education, Society and Culture (Bourdieu and Passeron, 1977) ซึ่งให้ เห็น ว่า กระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดทุนวัฒนธรรมและทุนสัญลักษณ์ ผ่านสถาบัน การศึกษาถือเป็นเครื่องมือสำคัญของสังคมสมัยใหม่ Bourdieu and Passeron ยังระบุว่า กลไกที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนการสอน หลักสูตร ครู นักศึกษา และปัจจัยอื่นๆ ถือเป็นเครื่องมือในการสะสมทุนวัฒนธรรมและทุนสัญลักษณ์ด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า ครัวเรือนจำเป็นต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อให้เกิดการสืบทอดทุนประเภทต่างๆที่ครัวเรือนมี ดังนั้น ครัวเรือนที่ประกอบด้วยสมาชิกหลายรุ่นวัย จึงต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดระหว่างรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง หรือเรียกว่าเป็น การถ่ายโอนทุนระหว่างรุ่นวัย (Intergenerational Transfers)

ในขณะที่การพัฒนาประเทศตามกระแสทางเศรษฐกิจยังไม่หยุดนิ่ง การกระจายตัวของประชากรกำลังเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองกันมากขึ้น พร้อมๆกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครัวเรือนที่เปลี่ยนมาเป็นครัวเรือนที่มีองค์ประกอบน้อย จากเดิมอยู่กันทั้งพ่อ แม่ ลูก และญาติ มาเป็นครัวเรือนที่มีเพียงพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ลูกหลาน อันเนื่องจากสังคมมีคนสูงอายุเพิ่มขึ้น ผนวกกับการมุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านรายได้ ทำให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ส่งผลให้ครัวเรือนให้ความสนใจสะสมทุน ในรูปแบบสิ่งของเพื่อการค้าและทรัพย์สินที่มีมูลค่า นอกเหนือจากทุนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม (Keyes, 2010) อย่างไรก็ตามครัวเรือนชนบทยังคงพยายามแสดงบทบาทหน้าที่ให้เกิดความสมดุล รวมถึงการถ่ายโอนทุนระหว่างรุ่นวัยที่เป็นหนึ่งกิจกรรมที่แสดงบทบาทหน้าที่ที่ครัวเรือนในฐานะหน่วยสังคม ดังนั้นเมื่อพิจารณาเฉพาะทุนวัฒนธรรมที่ครัวเรือนมีในแต่ละช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาที่มีบริบทของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันนั้น ทำให้น่าสนใจว่า **“ครัวเรือนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย มีรูปแบบการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมระหว่างรุ่นวัยเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร”** ทั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่า ครัวเรือนชนบทแต่ละรุ่นวัย (ช่วงอายุ) ย่อมมีรูปแบบการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความเชื่อในเรื่องการถ่ายโอนทุน และค่านิยม ในแต่ละช่วงเวลา ยุคสมัยที่แตกต่างกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมระหว่างรุ่นวัยของครัวเรือนชนบทแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในพื้นที่หมู่บ้านซึ่งอยู่ในชนบท

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแห่งหนึ่ง ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ชื่อว่า หมู่บ้านอีสานเหนือ ซึ่งผู้วิจัยเลือกมาแบบเจาะจง เพราะเป็นพื้นที่ที่มีครัวเรือนมีสมาชิก 3 รุ่นวัยในสัดส่วนสูง และยังคงมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนาเป็นหลัก ทั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าที่นาถือเป็นทุนเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อการเป็นแหล่งทำกินมากที่สุด พิจารณาร่วมกับพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองนอกเขตเทศบาล ตำบล มีหน่วยในการวิเคราะห์ทั้งในระดับชุมชนและระดับครัวเรือน ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับสัมภาษณ์กลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ปรากฏชุมชน ประชาชนทั่วไป เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐ จำนวน 13 ราย และสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกรุ่นลูก (Gen.C) ของครัวเรือนที่มีสมาชิก 3 รุ่นวัย ที่ได้รับการถ่ายโอนทุนแล้วจากรุ่นพ่อแม่ (Gen.P) และได้ทำการถ่ายโอนทุนให้ครอบครัวหลาน (Gen.K) แล้ว ทั้งนี้มีหลักฐานการแบ่งมรดกที่ชัดเจน หรือด้วยวาจา ทั้งสิ้น 20 ราย จาก 10 ครัวเรือน (ดังแผนภาพที่ 1) ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลการถ่ายโอนทุน และผลลัพธ์ของทุนที่ครัวเรือนได้รับ จึงต้องทำการสัมภาษณ์ครอบครัวรุ่นพ่อแม่ (Gen.P) ที่อยู่อาศัยในครัวเรือนเดียวกัน ดำเนินการรวบรวมข้อมูลระหว่าง เดือนมิถุนายน-พฤศจิกายน 2557 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

รุ่น	ช่วงเวลาตามวัย		
	วัยเด็ก	วัยแรงงาน	วัยสูงอายุ
0	G		
1	P	G	
2	C	P	G
3	K	C	P
4		K	C
5			K

หมายเหตุ
 G = Grandparents , รุ่นปู่ย่าตายาย   P = Parents , รุ่นพ่อแม่
 C = Children , รุ่นลูก   K = Grandchildren (Kid) , รุ่นหลาน

แผนภาพที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลระดับครัวเรือน

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการศึกษารูปแบบการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมระหว่างรุ่นวัยของครัวเรือนชนบทแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย บริบทชุมชน การสะสมทุนวัฒนธรรมของครัวเรือนชนบท การถ่ายโอนทุนของครัวเรือนชนบทตามแบบแผนการจัดการที่อยู่อาศัยหลังแต่งงาน และรูปแบบการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมระหว่างรุ่นวัยของครัวเรือนชนบท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. บริบทชุมชน

หมู่บ้านอีสานเหนือ ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบล ห่างจากตัวอำเภอ 8 กม. และห่างจากอำเภอเมืองขอนแก่น 75 กม. มีประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนมานานกว่า 150 ปี มีพัฒนาการการเติบโตของหมู่บ้าน สามารถแบ่งเป็นยุคต่างๆตามการพัฒนาของหมู่บ้านและนโยบายการพัฒนาของประเทศได้ดังนี้

ยุคก่อตั้งหมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2300-2504 หมู่บ้านอีสานเหนือได้รับการก่อตั้งจากกลุ่มคนต่างถิ่นที่อพยพโยกย้ายมาสร้างถิ่นฐานใหม่ ซึ่งในอดีตพื้นที่ตั้งหมู่บ้านเป็นป่าดงดิบที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีชัยภูมิที่ดีในการสร้างบ้านเรือน ชาวบ้านจึงได้บุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัย เริ่มการจับจองที่ดินทำกิน ปรับสภาพพื้นที่เพื่อทำนา พร้อมกับขยายจำนวนประชากรภายในหมู่บ้านจาก 5-6 ครัวเรือน กลายเป็น 30-40 ครัวเรือน

ยุคพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2504 - 2539 หมู่บ้านอีสานเหนือเริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ มันสำปะหลัง ปอ ผสมผสานกับการทำนา เริ่มมีการรับรู้เทคโนโลยีการผลิตจากภายนอกและนำเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน เช่น การไถหว่าน การใช้ปุ๋ยเคมี รถไถ รถเกี่ยวข้าว โรงสีข้าว เป็นต้น ประกอบกับนโยบายพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำประปาชุมชน ตลอดจนสร้างถนนจากทางเกวียน เป็นถนนลูกรัง เป็นถนน

คอนกรีต กระทั่งเป็นถนนลาดยาง ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านมีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2525-2530 ประเทศไทยได้ประสบปัญหาภัยแล้ง โดยหมู่บ้านอีสานเหนือก็ได้รับผลกระทบอย่างหนัก ส่งผลชาวบ้านปรับเปลี่ยนระบบการผลิตของครัวเรือนครั้งใหญ่ โดยเปลี่ยนที่ดินทำกินจากการทำนาเป็นทำไร่ทำสวนเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจที่ต้องการน้ำน้อยมากขึ้น แต่ปริมาณผลผลิตก็ยังไม่เพียงพอ หลายครัวเรือนสนับสนุนให้สมาชิกมีการย้ายถิ่นออกนอกชุมชน ไปทำงานในเขตอุตสาหกรรม เขตเมือง ตลอดจนไปต่างประเทศ เพื่อหารายได้มาจุนเจือครัวเรือน เพราะเกษตรกรมีรายได้ลดลง ในขณะที่สมาชิกวัยเด็กครัวเรือนสนับสนุนให้มีการศึกษาในระดับชั้นที่สูงในสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียง เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพที่สร้างรายได้ที่มั่นคงกว่าเกษตรกร

ยุคหลังวิกฤตเศรษฐกิจทางการเงิน พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน หมู่บ้านอีสานเหนือไม่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตต้มยำกุ้งโดยตรง แต่ได้รับผลกระทบทางอ้อมเนื่องจากสมาชิกครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานในต่างถิ่น ถูกยกเลิกการจ้างงานทำให้สมาชิกว่างงานจึงย้ายถิ่นกลับมาในหมู่บ้าน หลังวิกฤตเศรษฐกิจภาครัฐได้มีนโยบายพัฒนาประเทศต่างๆ ซึ่งหมู่บ้านอีสานเหนือได้รับการส่งเสริมของรัฐบาลในยุคนั้นภายใต้ นโยบายการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต และการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ปัจจุบันหมู่บ้านอีสานเหนือมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 153 ครัวเรือน มีประชากร 702 คน แม้ครัวเรือนชนบทมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของครัวเรือนอยู่ตลอดเวลาตามบริบทสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ แต่วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านยังขึ้นอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยครัวเรือนราวร้อยละ 70 ยังคงทำการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งถือว่าประสบความสำเร็จจนกระทั่งมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน เป็นศูนย์กลางในการเพิ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านการเกษตรกรรม

ทั้งนี้ จากพัฒนาการในแต่ละยุคของหมู่บ้านอีสานเหนือสามารถสะท้อนให้เห็นบริบทชุมชนที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดการสะสมทุนวัฒนธรรมของครัวเรือนชนบท ซึ่งทุนวัฒนธรรมก็เชื่อมโยงอยู่กับทุนเศรษฐกิจ

2. การสะสมทุนวัฒนธรรมของครัวเรือนชนบท

บริบทชุมชนสะท้อนให้เห็นพัฒนาการของหมู่บ้านที่ได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาประเทศ หมู่บ้านมีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานอย่างครอบคลุมและทั่วถึง การคมนาคมติดต่อกับภายนอกสะดวกและเอื้ออำนวยต่อการใช้ชีวิตทันสมัย ประกอบกับการขยายตัวของภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม และภัยทางธรรมชาติ ก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของครัวเรือน ซึ่งครัวเรือนชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงพยายามครอบครองที่ดินเพื่อการเพาะปลูกและดำเนินกิจกรรมการเกษตร ครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการผลิตตลอดเวลา มีการทำนา โดยนำเข้าเทคโนโลยีมาช่วยใช้ในการทำนา ใช้ปุ๋ยเคมีมาแก้ปัญหาดินเค็มและบำรุงดิน การทดลองปลูกพืชเศรษฐกิจ อาทิ มันสำปะหลัง อ้อย การรับจ้างในภาคการเกษตร และปัจจุบันคือทำการเกษตรแบบผสมผสาน

จึงอาจสรุปได้ว่าทักษะอาชีพของครัวเรือนชนบท ซึ่งถือเป็นทุนวัฒนธรรมประเภทหนึ่งได้ถูกเชื่อมโยงกับระบบการผลิตของครัวเรือน กล่าวคือ ครัวเรือนอีสานเหนือมีระบบการผลิตอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยการทำนาเป็นการผลิตเพียงเพื่อสำหรับบริโภคในครัวเรือน ส่วนรายได้หลักมาจากทักษะการเกษตรประเภทอื่น ได้แก่ การปลูกพืชระยะสั้น และเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้สมาชิกครัวเรือนยังนำความรู้ทักษะด้านการเกษตรไปประกอบอาชีพรับจ้างที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ในขณะที่ทักษะอาชีพอื่นๆ ที่ได้รับการเรียนรู้จากบรรพบุรุษและจาก

ประสบการณ์การทำงานในต่างถิ่น ก็สามารถนำมาปรับใช้เพื่อสร้างสิ่งของเครื่องใช้ ช่อมแซมคร่าวเรือน ตลอดจนสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือน โดยผ่านการรับจ้าง ได้แก่ ทักษะงานช่างของผู้ชาย เช่น ช่างก่อสร้าง ช่างไฟฟ้า ช่างไม้ ช่างจักสาน เป็นต้น และงานเย็บปักถักร้อยของผู้หญิง

ทั้งนี้เมื่อครอบครัวพ่อแม่ (ครอบครัวแรกเริ่ม) เริ่มสะสมทุนที่นอกเหนือจากที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม ทั้งในรูปแบบสิ่งของ เงินทอง และทรัพย์สินที่มีมูลค่า การที่ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น ก็มีกษายทุนเศรษฐกิจไปสู่ทุนประเภทอื่นๆ โดยเฉพาะการศึกษา ซึ่งถือเป็นทุนวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ที่ครัวเรือนให้ความสำคัญและทำให้ค่านิยมเริ่มเปลี่ยนไป กล่าวคือ ครัวเรือนเริ่มให้การสนับสนุนสมาชิกรุ่นลูกหลานให้มีใจรักการเรียนเพิ่มขึ้น ซึ่งสมาชิกรุ่นพ่อแม่มักสั่งสอนและบอกกล่าวลูกหลานอยู่เสมอว่า *“ตั้งใจเรียนให้เก่ง ให้ขยันให้หมั่นเพียร โตขึ้นจะได้เป็นเจ้าคนนายคน”* ซึ่งสะท้อนถึงความรู้สึกและค่านิยมของชาวบ้านที่คาดหวังให้ลูกหลานของตนมีความเจริญก้าวหน้าในทางราชการเป็นหลัก เพราะเชื่อว่าการศึกษาคือเครื่องช่วยเลื่อนสถานภาพทางสังคมซึ่งเกิดจากการรายได้จากอาชีพอื่นที่มีความมั่นคงกว่าการทำเกษตรกรรม

อย่างไรก็ตาม Pierre Bourdieu (1986) ได้อธิบายว่า ทุนวัฒนธรรมในชนชั้นกลางจะปรากฏใน 3 รูปแบบ ได้แก่ (1) ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของวัตถุที่ปัจเจกบุคคลครอบครอง (Objectified Form) (2) ทุนวัฒนธรรมในรูปแบบของสถาบันที่ปัจเจกบุคคลเกี่ยวพัน (Institutionalised Form) และ (3) ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในสมรรถนะของปัจเจกบุคคล (Embodied Form) (Bourdieu, 1986) ผลการศึกษาการสะสมทุนวัฒนธรรมของครัวเรือนชนบทในหมู่บ้านอีสานเหนือ เป็นการสะสมทุนผ่านวิถีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต และการสะสมที่เกิดจากขยายทุนเศรษฐกิจไปสู่ทุนวัฒนธรรมซึ่งพบเพียงทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในสมรรถนะของปัจเจกบุคคล ได้แก่ ทักษะอาชีพ และการศึกษา

3. การถ่ายโอนทุนของครัวเรือนชนบทตามแบบแผนการจัดการที่อยู่อาศัยหลังแต่งงาน

ครัวเรือนในสังคมชนบทส่วนใหญ่มีโครงสร้างครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย ซึ่งเกิดจากครอบครัวแรกเริ่มย้ายถิ่นไปตั้งถิ่นฐาน แต่งงาน และมีลูก ทั้งนี้ค่านิยมการจัดการที่อยู่อาศัยหลังแต่งงานของครัวเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือยึดถือปฏิบัติตามระบบมาตาลัย (Matrilocal Residence) กล่าวคือ หลังการแต่งงานลูกผู้ชายนิยมให้แยกออกไปอยู่กับฝ่ายภรรยา ส่วนลูกผู้หญิงที่แต่งงานต้องให้สามีย้ายเข้ามาอยู่ในครัวเรือนของตนเป็นการชั่วคราว ส่วนระยะเวลาที่ลูกผู้หญิงกับลูกเขย (สามี) อยู่กับพ่อแม่ นั้นจะสั้นหรือยาวอาจต่างกันไปตาม โดยทั่วไปจะย้ายออกเมื่อน้องสาวคนต่อไปแต่งงาน เพื่อให้ลูกเขยคนใหม่เข้ามาอยู่แทน ส่วนลูกผู้หญิงและลูกเขยคนก่อนก็ย้ายออกไปตั้งครัวเรือนใหม่ ซึ่งลูกผู้หญิงส่วนใหญ่ปฏิบัติตามแบบแผนดังกล่าว และอนุญาตให้ลูกผู้หญิงเพียงคนเดียวเท่านั้นอยู่กับพ่อแม่อย่างถาวรหลังการแต่งงาน ทำให้ครัวเรือนเดิมของพ่อแม่ยังคงเป็นครอบครัวขยาย

การจัดการที่อยู่อาศัยหลังแต่งงานแบบมาตาลัย โดยให้ลูกผู้ชายแยกออกไปอยู่กับฝ่ายภรรยา หรือการแต่งงานที่ต้องให้สามีย้ายเข้ามาอยู่ในครัวเรือนของภรณานั้นก็เพื่อให้ครัวเรือนมีแรงงานเพิ่มขึ้น และเป็นที่น่าสังเกตว่าแม่จะเป็นครัวเรือนขยาย แต่ก็มีเพียง 2 ครอบครัวอยู่อาศัยร่วมกัน คือ ครอบครัวของพ่อ-แม่ และครอบครัวของลูกสาว-ลูกเขย เท่านั้น แม้บางกรณีจะมีครอบครัวลูกสาว-ลูกเขย 2 ครอบครัว อยู่อาศัยร่วมกันกับครอบครัวพ่อ-แม่ แต่ก็เพียงระยะเวลาสั้นด้วยข้อจำกัดของสภาพที่อยู่อาศัยที่มีขนาดเล็ก จากวัฒนธรรมครัวเรือนชนบทอีสานเมื่อครอบครัวลูกแยกครัวเรือนออกไป พ่อ-แม่จึงต้องดำเนินการถ่ายโอนทุนต่างๆ หรือยกมรดกให้ตามสมควรแก่ฐานะ หรือบางครั้งก็แบ่งที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกับบ้านของพ่อแม่ตนเอง แม้เบื้องต้นจะเป็นการถ่ายโอนทุนด้วยวาจาก็ตาม

แบบแผนการจัดการที่อยู่อาศัยหลังแต่งงานของครัวเรือนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะสะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขเวลาของการถ่ายโอนทุนของครัวเรือนชนบท ตลอดจนความเชื่อในอดีตเรื่องการถ่ายโอนทุนของครัวเรือนชนบท ซึ่งเชื่อมโยงกับระบบการสืบสายโลหิต

4. รูปแบบการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมระหว่างรุ่นวัยของครัวเรือนชนบท

จากผลการศึกษาที่พบว่าทุนวัฒนธรรมในครัวเรือนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยทักษะอาชีพ และการศึกษา ล้วนเป็นทุนที่ช่วยเสริมสร้างให้สมาชิกในครัวเรือนมีศักยภาพในตัวตน ซึ่งครัวเรือนมีการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมดังกล่าว โดยยึดตามระบบการสืบสายโลหิต จากรุ่นพ่อแม่ ไปสู่รุ่นลูก และจากรุ่นลูก ไปสู่รุ่นหลาน แตกต่างกัน โดยจะอธิบายรูปแบบการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรม จำแนกตามประเภท ดังนี้

4.1 ทักษะอาชีพ สมาชิกครัวเรือนรุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูก มีทักษะอาชีพเชื่อมโยงกับระบบการผลิตของครัวเรือน กล่าวคือ ครัวเรือนอีสานเหนือมีระบบการผลิตอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยการทำนาเป็นการผลิตเพียงเพื่อสำหรับบริโภคในครัวเรือน ส่วนรายได้หลักมาจากทักษะการเกษตรประเภทอื่น ได้แก่ การปลูกพืชระยะสั้น และเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้สมาชิกครัวเรือนยังนำความทักษะด้านการเกษตรไปประกอบอาชีพรับจ้าง ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ซึ่งทักษะอาชีพทางการเกษตรดังกล่าวจะถ่ายทอดบทเรียนของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และถ่ายทอดให้ทั้งลูกชายและลูกสาว เพราะถือว่าเป็นทักษะอาชีพสำหรับสร้างรายได้หลักให้กับครัวเรือน ในขณะที่ทักษะอาชีพนอกภาคการเกษตรถูกถ่ายโอนแตกต่างกันให้กับสมาชิกครัวเรือนในแต่ละเพศ โดยพิจารณาจากลักษณะของงาน กล่าวคือ ลูกชายมักได้รับการถ่าย-ทอดทักษะด้านงานช่าง เช่น ช่างก่อสร้าง ช่างไฟฟ้า ช่างไม้ ช่างจักสาน เป็นต้น จากพ่อ ส่วนผู้หญิงก็ได้รับการ

ถ่ายถอดทักษะอาชีพ ประเภทการทอเสื่อ ทอผ้า จากแม่ ซึ่งทักษะอาชีพนอกภาคการเกษตร ถือเป็นการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกใช้ในการดำรงชีพ และการสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัวรุ่นลูกอีกทาง นอกจากนี้ครอบครัวรุ่นลูกยังสามารถพัฒนาทักษะอาชีพนอกภาคการเกษตรได้จากการเรียนรู้เมื่อครั้งย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนอกภูมิลำเนา เมื่อย้ายถิ่นกลับก็นำประสบการณ์และทักษะมาปรับใช้ประกอบอาชีพ

อย่างไรก็ตามปัจจุบันครอบครัวรุ่นลูกใช้เวลาส่วนใหญ่กับการทำกิจกรรมในระบบการผลิตทางการเกษตร จึงไม่นำเอาทักษะอาชีพนอกภาคการเกษตรมาใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิ การจักสาน หรือการทอผ้า เป็นต้น โดยครอบครัวรุ่นลูกเห็นว่าปัจจัยในชีวิตประจำวัน ทั้งยารักษาโรค อาหาร และเสื้อผ้าสามารถบริโภคได้อย่างสะดวก ไม่จำเป็นต้องประกอบใช้เอง ดังคำสัมภาษณ์จากสมาชิกรุ่นลูกคนหนึ่งว่า “เข้าต้นก็ไปนา กว่าจะกลับก็ค่ำ อะไรขาดเหลือ ก็ออกซื้อเอาง่ายกว่า...” ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าในการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมในประเภททักษะอาชีพ ให้มีความสำคัญกับทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา (Bilateral) (ทั้งลูกชายและลูกสาว) โดยไม่ได้จำกัดว่าต้องเพศใด ซึ่งโอกาสในการเข้าถึงทุนวัฒนธรรมประเภทนี้ขึ้นอยู่กับโอกาสในการเรียนรู้ของสมาชิกในครัวเรือน และความสนใจของผู้สืบทอดแต่ละครัวเรือน

4.2 การศึกษา ในอดีตครอบครัวรุ่นพ่อแม่เกือบทั้งหมดได้รับการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ทั้งนี้มีผู้หญิงบางส่วนไม่ได้รับการศึกษา หรือจบการศึกษาภาคบังคับ (ป.4) ตามนโยบายรัฐ ในขณะที่ผู้ชายยังสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากการบวชเรียนหรือการศึกษาจากโปลาน สะท้อนให้เห็นว่าการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมประเภทนี้ถูกให้ความสำคัญตามสายโลหิตผ่านทางฝ่ายบิดา (Patrilineal) มากกว่ามารดา (ลูกชายมากกว่าลูกสาว) ด้วยข้อจำกัดทางการศึกษาดังกล่าว ครอบครัวรุ่นพ่อแม่จึงคาดหวังให้สมาชิกรุ่นลูกมีโอกาสศึกษาในระดับสูงกว่าตน แต่

ปรากฏการณ์ในหมู่บ้าน พบว่า แม่ครอบครัวรุ่นพ่อแม่สามารถสนับสนุนให้สมาชิกรุ่นลูกได้รับโอกาสในการศึกษาระดับสูงได้ แต่สมาชิกไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าที่ควร ทำให้สมาชิกรุ่นลูกส่วนใหญ่จบการศึกษาเพียงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนประจำตำบล (การศึกษาภาคบังคับในเวลานั้น) ส่วนหนึ่งมุ่งเรียนในสายวิชาชีพ และจบการศึกษาระดับชั้นประกาศนียบัตรจากสถาบันประจำอำเภอหรือจังหวัด โดยให้เหตุผลว่าอยากมาช่วยพ่อแม่ทำนาบ้าง อยากไปทำงานต่างจังหวัดบ้าง ต้องแต่งงานมีครอบครัว จึงมีสมาชิกรุ่นลูกเพียงบางส่วนที่ให้ความสนใจทางการศึกษา อย่างไรก็ตามแม้ว่าครอบครัวพ่อแม่ก็สามารถสนับสนุนการศึกษาต่อก็ทำได้เพียงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งหากใครอยากเรียนต่อในระดับชั้นอุดมศึกษาก็จำเป็นต้องไขว่คว้าโอกาสด้วยตนเอง บางส่วนจึงเลือกเรียนมหาวิทยาลัยในจังหวัดเพื่อให้สามารถทำงานควบคู่กันได้

ในยุคปัจจุบัน ทั้งครอบครัวรุ่นพ่อแม่และครอบครัวรุ่นลูกต่างให้ความสำคัญในการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมประเภทนี้ผ่านทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา โดยให้โอกาสและความหวังทางการศึกษากับสมาชิกรุ่นหลาน ด้วยคำสอนที่ว่า “ตั้งใจเรียนให้เก่ง เรียนให้สูงๆ ขยันหมั่นเพียร เป็นเจ้าคนนายคน ทำอาชีพสุจริต หารายได้เลี้ยงตัวเองให้มั่นคง” สอดคล้องกับทัศนะของ McCulloch (1985) ที่กล่าวว่า การศึกษาเป็นการลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ เพราะการศึกษาช่วยให้คนมีงานทำ มีทักษะ ความเฉลียวฉลาด และความชำนาญงานมากขึ้น ครัวเรือนชนบทจึงสนับสนุนการศึกษาอย่างเต็มที่ โดยสมาชิกรุ่นหลานส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนประจำหมู่บ้าน และไปศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนประจำตำบลหรือโรงเรียนประจำอำเภอ สำหรับสมาชิกรุ่นหลานที่สนใจเรียนในสายอาชีพ ก็สนับสนุนให้ศึกษาในสถาบันอาชีวศึกษาประจำจังหวัด ส่วนสมาชิกที่สนใจเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ก็สนับสนุนให้มีการเรียนเสริมนอกเวลาเรียน เพื่อให้สามารถเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาได้ เพราะพ่อแม่เชื่อมั่นว่า หากลูกมี

การศึกษาสูงขึ้นก็จะได้รับโอกาสที่จะหลุดพ้นความยากจน เพราะจะได้ทำงานที่ดี สอดคล้องกับทัศนะของธรรมาภิบาล (2546) ได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาความยากจนมีพื้นฐานมาจากการศึกษา และการเติบโตของทุนนิยมในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้เพราะการที่ประชาชนมีระดับการศึกษาต่ำทำให้มีสภาพเป็นแรงงานที่ขาดทักษะและความสามารถ ซึ่งส่งผลให้มีรายได้ต่ำ ประกอบกับการเติบโตของระบบทุนนิยม ที่พยายามสร้างงานและรายได้ให้กับชาวชนบทเพิ่มมากขึ้น แต่กลับเป็นการกระตุ้นให้ชาวชนบทเป็นหนี้สิน ดังนั้นครัวเรือนจึงสนับสนุนสมาชิกให้มีการศึกษาระดับสูง โดยมุ่งหวังให้สมาชิกรุ่น หลานของตน มีความเจริญก้าวหน้าในทางราชการเป็นหลัก อาทิ ครู พยาบาล พนักงานส่วนท้องถิ่น เป็นต้น หรือสายอาชีพอื่นที่สามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงกว่าการทำเกษตรกรรม เพราะเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงอาชีพไม่ใช่สิ่งที่ต่อต้านการลดลงของผลผลิต แต่ยังเป็นเครื่องมือช่วยในการเลื่อนฐานะทางสังคม เพราะทรัพย์สินเงินทองอาจจะได้รับเพิ่มขึ้นอีก จากลูกชายหรือลูกสาวบางส่วนที่ออกไปรับจ้างทำงาน นอกเหนือจากการทำงานเกษตรกรรมบนที่นาของตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาในระดับสูง (ปริญญาตรี) ยังคงจำกัดเป็นเรื่องของครัวเรือนที่มีฐานะดีเท่านั้น

อย่างไรก็ตามทุนวัฒนธรรมที่แต่ละครัวเรือนได้ถ่ายโอนระหว่างรุ่นวัย ทั้งทักษะอาชีพ และการศึกษา เปรียบเสมือนมูลค่าการแลกเปลี่ยน (Exchange Value) เพราะในโลกสมัยใหม่ระบบการศึกษาเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุด กล่าวคือ ระบบการศึกษาเป็นตัวผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดโครงสร้างชนชั้นในสังคม (Bourdieu, 1986) เนื่องจากเด็กที่มาจากชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูงสามารถเข้าถึงทุนทางวัฒนธรรมตั้งแต่แรกเกิด ดังนั้น ความสามารถในการสั่งสมทุนวัฒนธรรมของแต่ละชนชั้นไม่เท่ากัน หรืออาจกล่าวได้ว่าเด็กที่เติบโตมาจากชนชั้นใด เขาก็ผ่านการขัดเกลามาจากชนชั้นนั้น และผลการขัดเกลาก็ทำให้เขาประกอบอาชีพที่สัมพันธ์

กับชนชั้นนั้นด้วย (Bourdieu, 1986; Grenfell, 2008) ในขณะที่ครัวเรือนชนบท เด็กที่เติบโตในสังคมเกษตรกรรมจึงได้รับการถ่ายทอดทุนวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะทุนประเภททักษะอาชีพ ส่วนทุนวัฒนธรรมประเภทระดับการศึกษาที่สูง โอกาสในการเข้าถึงย่อมขึ้นอยู่กับทุนเศรษฐกิจที่ครัวเรือนมี ตลอดจนโอกาสในการเรียนรู้ของสมาชิกในครัวเรือน และความสนใจของผู้สืบทอดแต่ละรุ่นคนของครัวเรือน

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

ด้วยบริบทชุมชนที่โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่พัฒนาไป ครัวเรือนชนบทมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้เกิดการสะสมทุนวัฒนธรรมเรื่อยมา ซึ่งครัวเรือนชนบทมีการสร้างและสะสมทุนวัฒนธรรมให้กับสมาชิกตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยแรงงาน จนกระทั่งวัยสูงอายุ ทุนวัฒนธรรมของแต่ละครัวเรือนถือเป็นทุนทรัพยากรมนุษย์ที่มีในตัวบุคคล ได้แก่ ทักษะอาชีพ และการศึกษา ทั้งนี้ด้วยการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคของพัฒนาการชุมชน ส่งผลให้รูปแบบการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมระหว่างรุ่นวัยของครัวเรือนชนบทเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ การถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมประเภททักษะอาชีพ แม้จะมีรูปแบบการถ่ายโอนทุนที่ให้ความสำคัญกับทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดาเหมือนกัน โดยเฉพาะทักษะทางการเกษตร ส่วนทักษะอาชีพนอกภาคการเกษตร ในอดีตครอบครัวรุ่นลูกมักถูกจำกัดด้วยเรื่องเพศที่เหมาะสมกับทักษะอาชีพ ขณะที่ในปัจจุบันไม่พบว่าครัวเรือนรุ่นลูกดำเนินการถ่ายโอนทักษะอาชีพให้กับครอบครัวรุ่นหลาน สำหรับการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมประเภทการศึกษา พบการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการถ่ายโอนทุนที่ชัดเจน ซึ่งอดีตการถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมประเภทการศึกษาได้ให้ความสำคัญตามสายโลหิตผ่านทางฝ่ายบิดา มากกว่าสายตระกูลญาติมารดา ในขณะที่ปัจจุบันกลับพบว่า การถ่ายโอนทุนวัฒนธรรมประเภทระดับ

การศึกษาได้ให้ความสำคัญกับทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา โดยไม่ได้จำเพาะต่อการสืบสายตระกูลตามสายโลหิต

อย่างไรก็ตามโอกาสในการเข้าถึงทุนวัฒนธรรม ทั้งสองประเภทย่อมขึ้นอยู่กับทุนเศรษฐกิจที่ครัวเรือนมี ตลอดจนโอกาสในการเรียนรู้ของสมาชิกในครัวเรือน และความสนใจของผู้สืบทอด อนึ่งด้วยสังคมบริโภคนิยม ครัวเรือนจึงไม่ได้นำทุนวัฒนธรรมที่มีมาใช้ในการผลิตของครัวเรือน โดยเฉพาะทักษะอาชีพนอกภาคการเกษตร เป็นผลให้ทุนวัฒนธรรมประเภทนี้ได้ลดความสำคัญลง ดังนั้น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ควรส่งเสริมการสร้างรายได้จากทักษะอาชีพนอกภาคการเกษตร เพื่อให้สมาชิกให้เห็นคุณค่าทักษะอาชีพที่ตนเองมีอยู่ในตัวตน และเป็นการรักษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่อยู่ในทักษะอาชีพให้คงอยู่ นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องตระหนักถึงวิถีชีวิตของครัวเรือนร่วมด้วย โดยการส่งเสริมทักษะอาชีพด้านการเกษตรที่สมาชิกแต่ละครัวเรือน ให้มีความชำนาญ และให้เกิดความสร้างสรรค์ในการสร้างผลผลิตให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น ทั้งนี้การส่งเสริมทุนวัฒนธรรมดังกล่าวจึงควรเหมาะสมต่อแนวทางการดำเนินชีวิตที่เกิดจากความผสมกลมกลืนระหว่างชีวิตแบบทันสมัย กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่อยู่อาศัย (เกษตรกรรม) อันจะทำให้ครัวเรือนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นำไปใช้ในการพัฒนาครัวเรือนได้อย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของคุษณินิพนธ์เรื่อง “การเลื่อนชั้นทางสังคมของครัวเรือนชนบท ภายหลังการถ่ายโอนทุนระหว่างรุ่นวัย” โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น ภายใต้ทุนวิจัยสำหรับคณาจารย์บัณฑิตศึกษา เพื่อให้สามารถรับนักศึกษาที่มีความสามารถ และศักยภาพสูง เข้าศึกษาในหลักสูตรและทำวิจัยในสาขาที่อาจารย์มีความเชี่ยวชาญ ประจำปีการศึกษา 2554

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญและครัวเรือน 3 รุ่นวัย ในชุมชนหมู่บ้านอีสานเหนือ ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์; 2551.
- ชาย โพธิ์ลีดา. การเปลี่ยนแปลงครอบครัวและครัวเรือนไทย: เรา (ไม่) รู้อะไร? ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ ประชากรและสังคม 2554 : จุดเปลี่ยนประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล; 2554.
- ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์. ยุทธศาสตร์สร้างสรรค์พลังแผ่นดินเพื่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2546.
- Becker, G.S. 2008. Family. In: Steven, N.D. and Lawrence E.B., editors. The New Palgrave: A Dictionary of Economics. New York: Palgrave Macmillan.
- Berk, R.A. 2008. Household Production. In: Steven, N.D. and Lawrence E.B., editors. The New Palgrave: A Dictionary of Economics. New York: Palgrave Macmillan.
- Bourdieu, P. 1986. The forms of capital. In: Richardson J, editors. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. and Passeron, J.C. 1977. Reproduction in Education, Society and Culture. New York: Greenwood Press.
- Cheal, D. 2002. Sociology of Family Life. Hampshire: Palgrave.

- Crossley, N. 2005. Key Concepts in Critical Social Theory. CA: Sage.
- Grenfell, M. 2008. Pierre Bourdieu: Key Concepts by Michael Grenfell. Durham: Acumen Publishing, Limited.
- Keyes, C.F. 2010. From Peasants to Cosmopolitan Villagers: the Transformation of 'Rural' Northeastern Thailand. [serial online] [cited 2013 Sep 15] Available from <http://tusocant.postterous.com/audio-from-peasants-to-cosmopolitan-villagers>
- Marx, K. 1975. Collected Works. London: Lawrence and Wishart.
- Mcculloch, G. 1985. Teachers and missionaries: The Left Book Club as an educational agency. *History of Education*; 14(2): 137–153.
- McFalls, Jr. J.A. 2003. What's a Household? What's a Family?. [serial online] [cited 2013 Sep 15] Available from <http://www.prb.org/Articles/2003/WhatsaHouseholdWhatsaFamily.aspx>
- Onkvisit, S. and Shaw J.J. 1994. Consumer behavior: Strategy and analysis. New York: Macmillan College Pub. Co.
- Scott, J. and Marshal, G. editors. 2005. A dictionary of Sociology. New York: Oxford Univ. Pr. [serial online] [cited 2013 Sep 15] Available from <http://www.encyclopedia.com/doc/1O88-household.html>
- White, JM. and Klein, D.M. 2008. Family Theories. Los Angeles: Sage Pub.
- Wolf, E.R.. 1966. Peasants (Englewood Cliffs). N.J.: Prentice-Hall.
- Woods, M. 2005. Rural Geography: Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring. London: SAGE Publications.